

Олег Володимирович Куклін

д-р екон. наук

ORCID 0000-0001-6904-3496

e-mail: kuklin_oleg@ukr.net,

Роберт Фрідріхович Пустовійт

д-р екон. наук

ORCID 0000-0003-0188-2677

e-mail: rfpustovit@gmail.com,

Ірина Анатоліївна Дернова

канд. екон. наук

ORCID 0000-0002-7317-9633

e-mail: dernova@ukr.net,

Черкаський державний бізнес-коледж

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Функціонування та розвиток освіти відбувається у певному соціально-економічному та інституціональному середовищі. Згідно з економічною теорією у контексті концепції екстерналій, вища освіта, як й освіта в цілому, зумовлює приватні вигоди. Водночас збільшення її пропозиції, у тому числі й на підґрунті функціонуючого в країні формального інституту державної освіти, обумовлює можливості підвищення одержуваних суспільством соціально-економічних благ у цілому. Добробут населення загалом збільшується, коли домогосподарства та фірми щонайкраще проінформовані щодо процесу виробництва і споживання благ, а суб'єкти господарського процесу ухвалюють рішення щодо оптимального вибору з урахуванням набутих знань та вмінь.

У зв'язку із зазначеним вище, можна стверджувати про розуміння освіти, як соціально-економічного чинника, зорієнтованого на створення конкурентоздатних робочих місць шляхом інвестування у знання, навички, сучасні технології та інновації, що є визначальною умовою економічного розвитку країни. По суті економіка Європейського Союзу, з урахуванням євроінтеграційних прагнень України, фундаментально заснована на знаннях, а тому розвиток освітньої системи вищої школи набуває першорядної важливості й для вітчизняної економіки. Отож, європейські реформи, які інституціоналізують систему вищої освіти в Україні є такими важливими й для економіки країни в цілому. При цьому акцентуємо увагу, що особливостю модернізації сучасної вищої освіти в Україні є наявність проблемних факторів, які засадниче пов'язані саме з інституціональним середовищем.

Одночасно підкреслимо, що інституціональна теорія стверджує про те, що на протигагу формальним інститутам у період трансформацій спостерігається велика інертність до інновацій саме неформальних інститутів. Указане обумовлюється наявністю значного тимчасового періоду між початком модифікацій і початком трансформацій нових ціннісних орієнтацій в традиційні поведінкові шаблони, що пояснюється захисною реакцією на попередні практики, що руйну-

ються, діяльності, мислення і свідомості суб'єктів інституціонального процесу в сфері освіти. Разом з тим, чим більш напруженими і тривалими будуть запропоновані державні реформи, тим більш суперечливим буде їх подальший розвиток. Велика кількість ініційованих інституціональних реформ у розвитку вищої освіти в Україні після 1991 р. призвели до виникнення недосконалих інститутів і до наслідків, коли вища освіта не відповідає нинішнім запитам з боку особистості, суспільства, потребам економіки та світовим тенденціям.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати аналізів наукових публікацій показують, що в застосуванні методології інституціональної теорії в дослідженнях факторів розвитку вищої освіти домінують концепції нового інституціоналізму, розроблені в основному в 1970-х і 1980-х роках. Це, в першу чергу, відноситься до праць таких учених, як: Д. Норт, який виклав теоретичну сутність причин и траєкторій інституціональних змін [1], Р. Коуз, вчення якого визначає, що структура і розвиток соціальних інститутів пояснюється з використанням поняття «трансакційних витрат» [2], О. Уільямсон, який запровадив в інституціональній аналізі концепції обмеженої раціональності і опортунізму [3]. Також необхідно відзначити вагомий результати сучасних досліджень у науковій проблематиці нового інституціоналізму в роботах таких українських вчених, як: В. Геєць, А. Гриценко, В. Липов [4; 5].

Що стосується досліджень безпосередньо в сфері інституціоналізації вищої освіти, серед сучасних досліджень запропонованої проблематики заслуговує уваги позиція А. Кезаря та С. Сем, які виділили три етапи реформ у вищій освіті, а саме: мобілізацію, впровадження та інституціоналізацію. При цьому згадані вчені стверджують, що останній етап має вирішальне значення, але досягається далеко не завжди. Це пояснюється такими ключовими факторами, які впливають на процес інституціоналізації, як протидія реформам, як зі сторони керівників і науково-педагогічного складу ВНЗ, так і представників бюрократич-

ної номенклатури [6]. У свою чергу П. Маассен підкреслює, що європейська вища освіта, й особливо традиційні дослідницькі університети, сьогодні знаходяться в стані трансформації. У той же час зростає дисбаланс між вимогами зі сторони соціально-економічних суб'єктів до вищих навчальних закладів та інституціональним потенціалом для задоволення їх вимог [7]. Даний висновок співпадає з результатами досліджень Ю. Цая і Ю. Мехарі, які стверджують, що університети і коледжі пасивно не обмежені ні внутрішнім, ні зовнішнім інституціональним середовищем. Одночасно окремі суб'єкти у вищих навчальних закладах відіграють ключову роль у прийнятті або протидії вимогам формальної інституціоналізації аж до неприйняття процесу інституціональної логіки [8].

Відносно праць українських вчених і представників близького зарубіжжя запропонованого дослідження, то необхідно акцентувати увагу на дослідження О. Молокової в контексті ідентифікації інституціональних пасток у вищій освіті, а саме: поєднання попиту на вищу освіту з небажанням нести витрати після його отримання у вигляді засвоєння освітньої програми; розрив мережевої взаємодії різних ступенів освіти; обумовлювана відсутність взаємозв'язку освітніх програм з метою поступального розвитку осіб, що навчаються; високий попит на вищу освіту приводить до постійного підвищення очікуваного рівня освіти [9]. Також заслуговує на увагу науковий аналіз О. Грішнєвої відносно визначення основних ознак конкурентоспроможності вищої освіти, систематизації факторів, які впливають на вказані у вищих навчальних закладах проблеми, що знижують конкурентоспроможність випускників вищів на ринку праці [10]. У свою чергу І. Каленюк і О. Верденхофа проаналізували внутрішні загрози, які негативно впливають на розвиток університетів та їх автономію, а також запропонували аргументи, які направлені на забезпечення стабільного розвитку університетів в Україні [11].

Невирішена частина проблеми. Незважаючи на вищевказані роботи та інші дослідження в сфері сучасних аспектів розвитку вищої школи та їх взаємозв'язок з інституціональною динамікою країн, на нашу думку, недостатню увагу дослідниками сфери вищої освіти приділено проблемі інституціональної траєкторії розвитку країн у сьогоdnішньому розумінні природи університетів і коледжів. Також, незалежно від зростаючої тенденції до використання концепцій нової інституціональної теорії, в дослідженнях вищої освіти, на наш погляд, повністю ще не використаний весь потенціал інституціональної теорії в контексті аналізу взаємодії формальних і неформальних інститутів.

Цілі дослідження. У зв'язку з цим запропоноване дослідження зорієнтовано на аналіз політики інституціоналізації української вищої освіти в період після набуття незалежності з урахуванням інституціональних тенденцій радянського періоду. Виходячи із вищевказаного, актуалізуємо такі дослідницькі проблеми: 1) аналіз формальних і неформальних інститутів у сфері вищої освіти; 2) визначення інституціональних причин досягнень та невдач у сфері вітчизняної вищої освіти; 3) встановлення перспектив модернізації вищої школи на підґрунті використання цільової інтегральної функції оцінки якості освіти.

Результати дослідження. Підкреслимо, що інституціональні зміни, яких наразі зазнають освітні сис-

теми, визначають більш широкий доступ до сучасних навчальних програм. Останні, у свою чергу, мають широкий спектр соціальних призначень для випускників закладів вищої освіти. Як результат, вища освіта в розвинутих країнах стає більш адаптованою до потреб потенційних студентів, у тому числі й для отримання новітніх університетських знань, а також для професійної перекваліфікації працездатного населення, яке отримує конкурентоздатні на ринку праці знання й навички. Зазначена тенденція підсилюється динамікою змін у структурі глобального ринку праці та необхідністю підвищення кваліфікації (перекваліфікації) шляхом навчання протягом усього працездатного життя населення.

Що стосується безпосередньо українських закладів вищої освіти (ЗВО), то з точки зору формальної інституціоналізації, вони нині зазнають процесу суттєвої децентралізації, який вагомо змінює структуру ЗВО з точки зору різноманітності програм і фінансування процесу навчання. Також університети і коледжі отримали можливість диверсифікувати джерела фінансування та більш гнучко реагувати на потреби ринку. У той же час більш універсальна університетська автономія передбачає й більшу підзвітність та «прозорість» в організації навчального процесу. Необхідність підзвітності також підсилюється тенденцією розподілу фінансових затрат між державним і приватним секторами у питанні плати за навчання. Вказане, у свою чергу, є серйозною підставою для високих очікувань й вимог студентів до організації та результатів навчання.

Водночас наголосимо, що у Радянському Союзі вищу освіту отримувало 20-22% населення, проте можливість вступити до інститутів або університетів була у всіх бажаючих за конкурсом, адже навчання було безкоштовним, а критерієм відбору виступали лише знання. З початком переходу до ринкової системи й відповідними змінами у освітній сфері у ЗВО з середини 1990-х років почали зараховувати студентів, які мали можливості сплачувати за навчання, але не завжди володіли належним рівнем знань. За таких умов держава почала втрачати у якості підготовлених кадрів, адже не всі талановиті абітурієнти могли дозволити собі навчання у провідних університетах країни через брак грошей. У той же час в Україні, починаючи з 2007-2008 н.р., кількість місць для потенційних абітурієнтів в університетах уперше перевищила кількість випускників шкіл.

Треба визнати, що саме державна політика в сфері вищої освіти у зазначений період дозволила сформулювати попит на вищу освіту домогосподарствам. Це призвело до започаткування приватних вузів, які пропонували освітні програми, що вимагали мінімального матеріально-технічного забезпечення та зніщувало «перевиробництво» випускників ВНЗ з гуманітарною освітою. Зазначена ситуація складалася в умовах відсутності необхідного контролю з боку держави до професійних стандартів щодо випускників університетів та коледжів, що, у свою чергу, призвело до допустимості працевлаштування не за фахом. У сукупності дані обставини спровокували формування неформальних таких інститутів як: «допустимість» працевлаштування не за фахом та впевненість в неможливості працевлаштування й подальшого кар'єрного зростання без отримання вищої освіти. За таких умов роботодавець, за наявності значної кількості

кадрів з вищою освітою, але невисокою її якістю, запроваджував інституціональні бар'єри у вигляді додаткових співбесід, вимог знання іноземної мови, комп'ютерних програм тощо [9, с. 2010]. В кінцевому рахунку зазначене призвело до неформальної девальвації диплома, в першу чергу у зв'язку з відсутністю гарантії працевлаштування за наявності вищої освіти.

У той же час, на українському ринку праці нині спостерігаємо дефіцит фахівців певних професій та відносний надлишок інших. Невідповідність між по-

питом та пропозицією необхідних знань і навичок та потребами ринку підтверджується дослідженнями, які фіксують дефіцит працівників кваліфікованої ручної праці та відносний надлишок «невиробничого персоналу» підприємств, організацій, фірм. Поряд з вищезазначеним це пояснюється також й структурними диспропорціями державного замовлення, коли зростає розрив між фінансуванням щорічного державного замовлення на вищу та професійну (професійно-технічну) освіту (рис. 1).

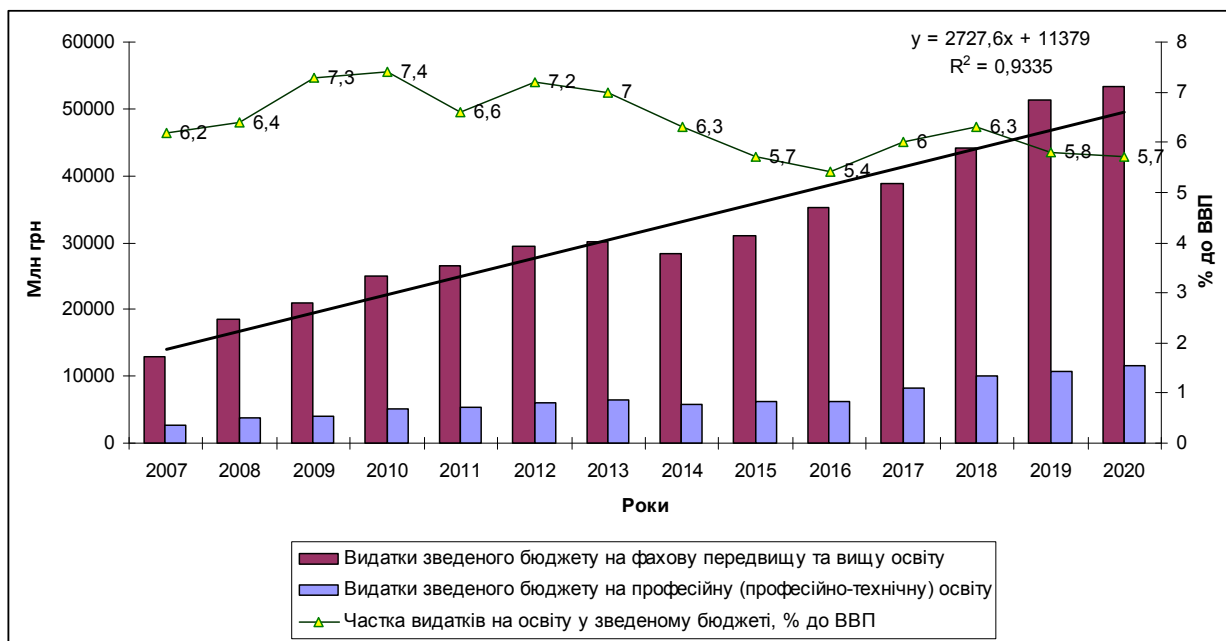

Рис. 1. Фінансування щорічного державного замовлення на вищу та професійно-технічну освіту, 2007–2020 рр.

Складено та розраховано авторами на основі даних джерела [12]

Наразі існує також й суттєва кадрова проблема в освітній сфері: в середній освіті маємо нестачу педагогів, а у вищій – їхній надлишок. У той час, як кількість студентів за останні десять років значно скоротилася (більш ніж на 40%), кількість викладачів у ЗВО зменшилася не суттєво – лише на 17%. При цьому, кількість науковців, що мають наукові ступені за останні 20 років зросла майже у півтора рази [12].

У цілому якість освіти можна представити як багатовимірну модель соціальних норм і вимог інституціонального середовища до особистості, у якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання людини [13, с. 228]. Водночас із загальноприйнятих характеристик якості освіти, наприклад: відповідність освіти вимогам часу, зокрема: перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства; динаміка досягнень індивідууму у власному розвитку та власної реалізації тощо, числовим показником можна частково назвати й такий: відповідність підготовці державним освітнім стандартам. Всі інші показники є функціями нечітких змінних.

Таким чином, для формування математичної моделі, цільову інтегральну функцію оцінки якості освіти у певному інституціональному середовищі можливо досліджувати як складову двох функцій, одну з яких можна визначити дійсним числом, а іншу – нечітким

показником *Fuzzy numbers* (F_{Fn}). Дійсну складову на великих масивах чисел можна знайти як стохастичну функцію (F_{St}), складові якої визначаються за допомогою факторного аналізу. Параметрами F_{St} , зокрема, є достеменні аргументи: середній бал диплома (рейтинг за додатком до диплома); середній бал атестату; відношення кількості учасників ЗНО до кількості тих, хто отримав середню освіту; середній бал ЗНО; відношення середнього балу ЗНО до середнього балу атестату учасника ЗНО тощо.

Використовуючи підхід О. Ляшенко, пошук цільової інтегральної функції оцінки якості освіти, формуємо як вектор у багатовимірному просторі змінних $(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n)$. Водночас зазначений вектор є векторною сумою двох складових, кожна з яких змінюється на власному субпросторі змінних:

$$\begin{aligned} \vec{F}_{St} &\in (x_1, x_2, x_3, \dots, x_m), \\ \vec{F}_{Fn} &\in (x_1, x_2, x_3, \dots, x_k). \end{aligned} \quad (1)$$

Разом з тим, можливе використання інтегральної цільової функції щодо оцінки якості освіти, як в цілому, так і у сегментах: початкова – середня – вища освіта, а також певних професій та кваліфікацій, тобто:

$$\vec{F} \in \left\{ \begin{array}{l} \vec{F}_{St} \\ \vec{F}_{Fn} \end{array} \right. \quad (2)$$

Оскільки освіту в інституціональній теорії розглядають як інституціональну підсистему загальної інституціональної системи держави, то між чинниками впливу на підсистему освіти та інші підсистеми держави можливе встановлення наявності взаємозв'язку. Для цього використовуємо інструмент факторного аналізу. Зокрема, пропонуємо дослідженням встановлено, що кореляція між загальнодержавними витратами на освіту (у відсотках до ВВП) та частки обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції підприємств (у відсотках), дорівнює 0,5533. При цьому треба взяти до уваги той факт, що часові лаги впливу інституціональних чинників на підсистему освіти та інші підсистеми держави є відмінними. Зокрема, пропонуємо дослідженням встановлено, що кореляція між загальнодержавними витратами на освіту (у % до ВВП) та показником якості інститутів зростає майже в три рази при 3-річному часовому зрушенні.

Далі для знаходження F_{Fn} використовуємо інструментарій теорії узагальнених нечітких чисел, згідно якої в умовах невизначеності функції приналежності F_{Fn} є нечіткою підмножиною, функція приналежності якої $u_A(x)$ визначається як:

$$u_A(x) = \begin{cases} \text{проекції } F_{Fn} \text{ для інтервалу } 0 \leq w \leq 1 \\ 0 \text{ для } x \in (-\infty, 0) \\ \uparrow \text{ для } x \in (a, b) \\ w = \text{const для } x \in (b, c) \\ \downarrow \text{ для } x \in (c, d) \\ 0 \text{ для } x \in (d, \infty) \end{cases}, \quad (3)$$

де a, b, c, d – межі інтервалів, на шкалі дійсних чисел, що відповідають нерівності $a \leq b \leq c \leq d$, а w – середньозважена думка групи експертів.

Оскільки для зазначених показників якості освіти може бути використана вербальна (експертна) змінна R , то необхідно застосовувати градуйовану середньозважену інтеграцію i -го мовного визначення $P(R)$ за відповідною градуйованою шкалою: від – вкрай низький, що відповідає узагальненим нечітким числам $(0,0; 0,0; 0,0; 0,0; 1,0)$ до найвищий $(1,0; 1,0; 1,0; 1,0; 1,0)$, звідси:

$$F_{Fn} = \sum_i^n P_i(R) * V_i / \sum_i^n V_i, \quad (4)$$

де V_i – відповідний ваговий коефіцієнт, який використовується у факторному аналізі.

Наступним етапом дослідження є уніфікація дійсного (F_{st}) та нечіткого (F_{Fn}) чисел для знаходження їхньої векторної суми. Для цього здійснюємо математичний аналіз дефазифікації, де за центроїдним методом результат дефазифікації (Y) розраховується за формулою:

$$Y = \int_{min}^{max} R \times u(R) dR / \int_{min}^{max} u(R) dR. \quad (5)$$

З огляду на вищезазначене інтегральний показник якості освіти за період 2012-2018 рр. наведено на рис. 2.

За результатами аналітичного дослідження (рис. 2) отримуємо рівняння для цільової інтегральної функції оцінки якості освіти:

$$y = -0,000x^5 + 0,008x^4 - 0,053x^3 + 0,149x^2 - 0,198x + 0,725. \quad (6)$$

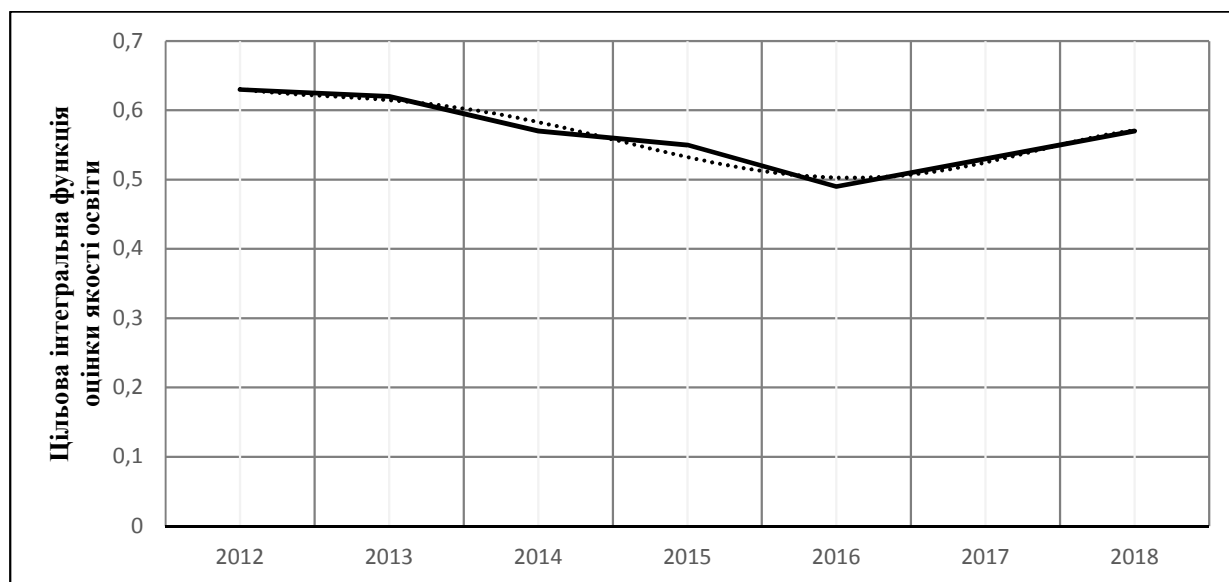

Рис. 2. Динаміка зміни цільової інтегральної функції оцінки якості освіти

Складено та розраховано авторами.

При цьому за певних ситуацій інтегральний показник якості освіти може значно змінюватися за достатньо короткий час. Зокрема, якість викладачів вищої школи корелюється з кількістю працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок (рис. 3).

Водночас щільність зв'язку між кількістю науковців, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок та рейтингу України в «Глобальному індексі інновацій» оцінюється за допомогою коефіцієнта парної кореляції, який з лагом у два роки становить 0,76. Модель залежності специфіковано у вигляді лінійної регресії $y = -5,6742x^2 - 10447x + 150238$ і лінійний

прогноз кількості науковців, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок на 2021 р. становить 20 тис. осіб. Варто відмітити, що коефіцієнт кореляції між кількістю науковців, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок та розміром витрат на освіту (у відсотках до ВВП) становить 0,82086. Істотність зв'язку підтверджується критичним значенням коефіцієнта кореляції $r_{1-0,05(10)} = 0,63$ з імовірністю 0,95.

Побіжно, інтегральний показник якості освіти та кількість науковців, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок змінюються майже синхронно – коефіцієнт кореляції між ними становить 0,8074, аналогічна синхронність зміни спостерігається між інтегральним показником якості освіти та місцем України в «Глобальному індексі інновацій» з часовим лагом у два роки (відповідний коефіцієнт кореляції становить 0,9953).

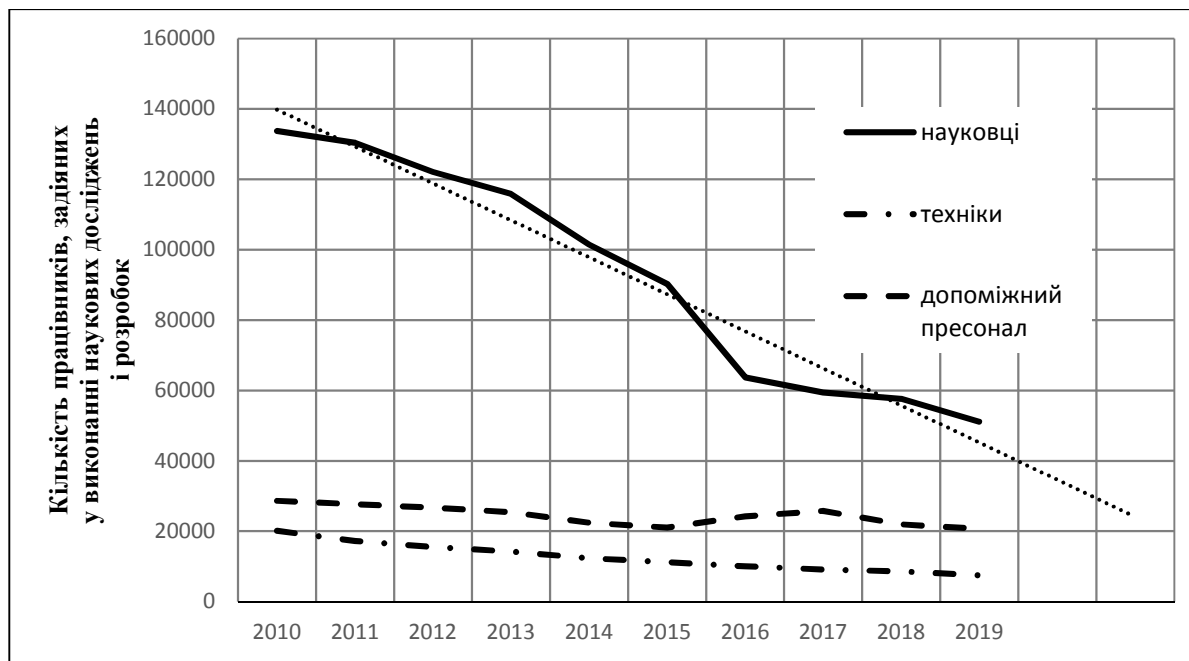

Рис. 3. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок в Україні, за категоріями персоналу

Складено та розраховано авторами на основі даних джерела [12].

При цьому підкреслимо, що західна освітня система започатковувалася, в основному, приватними підприємцями і тому орієнтувалася на самокупність. У той же час у ХХ ст., а особливо у ХХІ ст., роль держави, як основного інвестора освітніх і наукових програм, постійно підвищувалася, і у провідних ВНЗ світу зазначене було виразно реалізовано. Можна констатувати, що у західній освітній системі, як правило, існує комбіноване фінансування, що поєднує державні та приватні джерела коштів, а також упроваджуються спеціальні стимули (звільнення від оподаткування, податкові кредити тощо) [14, с. 379]. Що стосується України, то констатуємо той факт, що кількість приватних ВНЗ, особливо – коледжі, технікуми, училища, є порівняно незначною, хоча при цьому питома вага студентів, які навчаються за рахунок фізичних осіб складає останніми роками більше 50% [12]. Натомість, одним із головних бар'єрів у вищій школі, який протидіє сталому економічному зростанню України у сенсі інноваційного розвитку й конкурентоздатності є хронічне недофінансування наукової галузі. Водночас слід зазначити, що наукова діяльність, як фундамент інноваційного розвитку та ключового фактору технологічного прогресу і економіки з високою доданою вартістю – безумовно повинна підтримуватися державою.

Разом з цим заслуговує на увагу й той факт, що у «Глобальному інноваційному індексі» Україна є нібито країною з ефективною економікою і розвинутою національною системою інновацій. Підтвердження цьому є 45 місце України з 129 досліджуваних країн (у 2019 р. – 47). При цьому Україна вже кілька років поспіль займає передові місця за кількістю патентування виробів і корисних моделей щодо рівня ВВП. За показниками цього ж рейтингу Україна відрізняється відносно високою ефективністю інноваційної діяльності. Водночас загальні результати інноваційної діяльності відображаються не тільки в контексті кількості патентів, патентної активності, а й через ефективність впровадження інноваційної продукції, кількість наукових публікацій тощо. Так, виходячи з вищевикладеного, заслуговує також на увагу і той факт, що в 2020 р. за параметрами: «ВВП / одиниця використання енергії» Україна посіла лише 117 місце, а у підрозділі «Інвестиції» – 121 [15].

Також виникає питання з приводу й того, що в іншому рейтингу – «Глобальної конкурентоспроможності» в 2019 р. наша країна посіла 85 місце з 141 [16]. Саме «Індекс глобальної конкурентоспроможності» вимірює готовність країн до модернізації економіки, в якій переважає інноваційний сектор з високопродуктивною промисловістю, індустрією знань, високою часткою у ВВП високоякісних та інноваційних послуг

та визначає національну конкурентоспроможність, як здатність країни та її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання. Підтвердженням тому є щорічні доповіді Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність країн, які надають оцінку економічному середовищу країн світу та їх здатності досягти стійкого економічного зростання. При цьому оцінюється те, що визначають як дванадцять опор (pillars) конкурентоспроможності: інститути, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я і первинна освіта, вища освіта і підготовка, ефективність товарних ринків, ефективність ринку праці, розвиненість фінансових ринків, розміри ринків, бізнес-середовище, інновації. Серед найбільш проблематичних факторів, що впливають на економіку України, експерти відзначили саме інституціональні.

Висновки. Запропоноване дослідження підтверджує висновок про те, що існують значні відмінності у вищій освіті залежно від національних, політичних, освітніх інститутів у конкретних країнах. Хоча ми можемо також і відмітити загальні риси, які перетинають національні кордони, і які є наслідком основних характеристик вищої школи. При цьому інституціональна модернізація вищої школи та ефекти процесів змін по-різному інтерпретуються різними вченими. Деякі припускають, що ці зміни являють собою фундаментальну трансформацію вищої освіти і повинні бути швидкими і всеохопними. Інші підкреслюють, що інституціональна динаміка університетів і коледжів складається, в першу чергу, в подоланні зовнішнього і внутрішнього тиску та їх здатності до еволюційних змін. Тому, спостережувані інституціональні зміни значною мірою є ступінчастими і поступовими [8].

Але в будь-якому випадку для успішного економічного зростання України та забезпечення її конкурентних та інноваційних перспектив, модернізація вищої освіти повинна відбуватися у безпосередньому зв'язку з трансформацією інституціонального середовища. У свою чергу якість інституціонального середовища визначається ефективністю функціонування ключових інститутів. Однак нині маємо обґрунтовані сумніви щодо того, чи маємо в Україні необхідне інституціональне середовище для модернізації вищої освіти, що забезпечує стійке економічне зростання й конкурентоспроможність. По суті, невдачі в освіті є наслідком існуючих інституціональних диспропорцій між формальними і неформальними інститутами. Вказане є очевидним недоопрацюванням державної влади, що негативно впливає на зовнішні ефекти освіти в країні у цілому.

При цьому слід визначити, що діюча в Україні система вищої освіти наразі не враховує повною мірою викликів сучасності, що нині постають перед державою. Серед ключових викликів найвідчутніші – необхідність підготовки фахівців із урахуванням потреб ринку праці у довгостроковій перспективі та з акцентом на розвиток інноваційних секторів економіки. У той же час вихід із економічного падіння, що нині спостерігаємо, можливий лише за умов всебічного реформування системи вищої освіти в контексті її інституціонального удосконалення. Для усунення вказаних недоліків необхідно: переглянути підходи до формування державного замовлення з урахуванням довгострокової економічної стратегії держави та можливос-

тей працевлаштування випускників ЗВО; змінити систему ліцензування закладів вищої освіти з огляду на вищезазначене; акцентувати увагу на розвитку концепції дуальної освіти; запровадити реально функціонуючий моніторинг ринку праці; впровадити кар'єрні карти за спеціальностями для випускників навчальних закладів та модернізувати концепцію навчання протягом усього життя людини.

Тобто мова йде про модернізацію освітнього процесу у вищій школі як інституту успішної особистісної та професійної соціалізації на підґрунті вимог конкурентних та інноваційних перспектив України. Вказане забезпечить зростання соціально-економічного потенціалу держави та призведе до зростання загальнодержавного капіталу шляхом прискореного накопичення людського, що наблизить Україну до конкурентоздатної економіки.

Список використаних джерел

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.
2. Коуз Р. Фирма, рынок и право: сб. статей / науч. ред. Р. Капелюшников. Москва: Новое издательство, 2007. 224 с.
3. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация: пер. с англ. СПб.: SEV Press, 1996. 702 с.
4. Геєць В. Інституційна обумовленість ендогенізації економічного розвитку. *Журнал європейської економіки*. 2018. № 2. С. 16–28.
5. Гриценко А., Липов В. Информационные платформы как сетевая институциональная трансформация. *Journal of Institutional Studies*. 2020. № 12 (2). С. 132–148. doi: 10.17835/2076-6297.2020.12.2.132-148.
6. Kezar A., Sam C. Institutionalizing Equitable Policies and Practices for Contingent Faculty. *The Journal of Higher Education*. 2013. Vol. 84. P. 56–87. doi: <https://doi.org/10.1080/00221546.2013.11777278>.
7. Maassen P. The Modernization of European Higher Education. In: Amaral A., Bleiklie I., Musselin C. (Eds.). *From Governance to Identity. Higher Education Dynamics*. Dordrecht: Springer, 2008. Vol 24. P. 95–112.
8. Cai Y., Mehari Y. The use of institutional theory in higher education research. In *Theory and Method in Higher Education Research III*, edited by Jeroen Huisman and Malcolm Tight. Bingley: Emerald, 2015. P. 1–25. doi: 10.1108/S2056-375220150000001001.
9. Молокова Е. Теоретические подходы к исследованию институциональных ловушек высшего образования. *Креативная экономика*. 2018. Том 12. С. 2002–2015. doi: 10.18334/ce.12.12.39662.
10. Грішнова О., Брінцева О. Конкурентоспроможність вищої освіти і працівників: як створюється фіктивний людський капітал? *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 1. С. 15–20.
11. Верденхофа О., Каленюк І., Цимбал Л. Параметри та моделі автономії університетів. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1. С. 109–127.
12. Державна служба статистики. Заклади вищої освіти. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Ляшенко О. Якість освіти як чинник розвитку української школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2012. Ч. 4. С. 225–229.

14. Куклін О. Фінансові механізми функціонування вищої освіти. *Формування ринкової економіки*. 2010. Випуск 24. С. 362–369.

15. The Global Innovation Index 2020. Geneva: Cornell University, INSEAD and the World Intellectual Property Organization. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/ua.pdf.

16. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.

References

1. North, D. (1997). *Instituty, institutsional'nyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]. Moscow, Fond economic book «Nachala» [in Russian].

2. Coase, R. (2007). *Firma, rynok i pravo: sb. statey* [Firm, market and law: collection of articles]. Moscow, Novoe izdatelstvo [in Russian].

3. Williamson, O. (1996). *Ekonomicheskie instituty kapitalizma. Firmy, rynki, otnoshencheskaya kontraktatsiya* [Economic institutions of capitalism. Firms, markets, relational contracting]. Trans. from english. St. Petersburg, SEV Press [in Russian].

4. Heiets, V. (2018). *Instyutsiina obumovlenist endohenizatsii ekonomichnoho rozvytku* [Institutional conditionality of endogenization of economic development]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economics*, 2, pp. 16–28 [in Ukrainian].

5. Hrytsenko, A., Lipov, V. (2020). *Informatsionnyye platformy kak setevaya institutsional'naya transformatsiya* [Information platforms as a network institutional transformation]. *Journal of Institutional Studies*, 12 (2), pp. 132–148. doi: 10.17835/2076-6297.2020.12.2.132-148 [in Russian].

6. Kezar, A., Sam, C. (2013). *Institutionalizing Equitable Policies and Practices for Contingent Faculty*. *The Journal of Higher Education*, Vol. 84, pp. 56–87. doi: <https://doi.org/10.1080/00221546.2013.11777278>.

7. Maassen, P. (2008). *The Modernization of European Higher Education*. In: Amaral, A., Bleiklie, I., Musselin, C. (Eds.). *From Governance to Identity. Higher Education Dynamics*. Dordrecht: Springer, Vol 24, pp. 95–112.

8. Cai, Y., Mehari, Y. (2015). *The use of institutional theory in higher education research*. In *Theory and Method in Higher Education Research III*, edited by Jeroen Huisman and Malcolm Tight. Bingley: Emerald, pp. 1–25. doi: 10.1108/S2056-375220150000001001.

9. Molokova, E. (2018). *Teoreticheskiye podkhody k issledovaniyu institutsional'nykh lovshek vysshego obrazovaniya* [Theoretical approaches to researching institutional traps in higher education]. *Kreativnaya ekonomika – Creative economy*, 12, pp. 2002–2015. doi: 10.18334/ce.12.12.39662 [in Russian].

10. Hrishnova, O., Brintseva, O. (2018). *Konkurento-spromozhnist vyshchoi osvity i pratsivnykiv: yak stvoruetsia fiktyvnyi liudskiy kapital?* [Competitiveness of higher education and employees: how is fictitious human capital created?]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleattia – Labor market and employment*, 1, pp. 15–20 [in Ukrainian].

11. Verdenkhofa, O., Kaleniuk, I., Tsymbal, L. (2018). *Parametry ta modeli avtonomii universytetiv* [Parameters and models of university autonomy]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 1, pp. 109–127 [in Ukrainian].

12. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Zaklady vyshchoi osvity* [State Statistics Service of Ukraine. Institutions of higher education]. (n.d.). [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

13. Liashenko, O. (2012). *Yakist osvity yak chynnyk rozvytku ukra-yinskoi shkoly* [The quality of education as a factor in the development of the Ukrainian school]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University*, 4, pp. 225–229 [in Ukrainian].

14. Kuklin, O. (2010). *Finansovi mekhanizmy funktsionuvannya vyshchoi osvity* [Financial mechanisms of higher education functioning]. *Formuvannya rynkovoї ekonomiky – Formation of a market economy*, 24. pp. 362–369 [in Ukrainian].

15. The Global Innovation Index 2020. Geneva: Cornell University, INSEAD and the World Intellectual Property Organization. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/ua.pdf.

16. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2021

Формат цитування:

Куклін О. В., Пустовійт Р. Ф., Дернава І. А. Інституціональні особливості модернізації вищої освіти в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 106–112. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).106-112](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).106-112)

Kuklin, O. V., Pustoviit, R. F., Dernova, I. A. (2021). *Institutional Features of Modernization of Higher Education in Ukraine*. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (40), pp. 106–112. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).106-112](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).106-112)